

KULTUR

Montesquieu om lagarna

I Montesquieus bok *Om lagarnas anda* finns mycket smått och gott som har dagsintresse. Bland annat diskuterar han vådan av stora statskulder. Sigbrit Swahn berättar.

De *l'Esprit des lois* eller på svenska *Om lagarnas anda* heter ett av 1700-talets mest berömda franska arbeten. Författaren Montesquieu var en redan känd jurist som tidigt gjort skandalsuccé med sina lätt skabrosa Persiska brev (1721).

Antikvarietat

När *Om lagarnas anda* utkom 1748 dröjde det inte länge förrän boken hamnade på Index, listan över förbjudna böcker. Sedan kom Sorbonneuniversitetets slutliga censur av en rad förgelseväckande sanningar om makten som Montesquieu framfört i närmast munter ton. Författaren klarade inte påfrestningen. Han dog kort därefter.

För Sveriges del hade Montesquieus bok stor betydelse. Plötsligt fick svenska göticis-

men som väckts till nytt liv under 1700-talet en rad moderna argument för tesen att svenskarna var ett hårdat och starkt och arbetsamt folk. Visserligen tycktes Montesquieu mena att de nordiska folken var mera flegmatiska men detta gjorde å andra sidan att de var mindre benägna för utsvävningar. Undantag var då dryckessederna som var våldsamare i kalla länder.

Frihetens land

Det viktigaste var emellertid att Montesquieu direkt hänvisade till Skandinavien som frihetens land. Ja, han frågar sig till och med om "den berömda Rudbeck" i sin *Atlantica* har nämnt detta faktum att Skandinavien var frihetens födelseplats i Europa. Styrka och frihetkänsla gjorde alltså Sverige lämpat att kriga mot tyranni och slaveri, att lära folket att naturen hade skapat människorna jämlika och att de därför inte behöver acceptera beroende på andra grunder än vad som är bäst för dem. Här ligger det dolt en rad olika tolkningsmöjligheter.

Dock är hans analys av Karl XII minst av allt smickrande: "Sverige liknade en flod som stängdes av från sin källa, allt-

Montesquieu. Tanken på att man kan straffa människor på grund av angivelser från barn, förkastas helt av Montesquieu.

medan Karl irrade runt i Polens stäpper och hans fiender placerade sig strategiskt vid Östersjön och Baltikum. Det var inte Poltava som fällde Karl utan det faktum att han inte tog hänsyn till realiteterna. Han var ingen Alexander, men skulle antagligen varit en bra soldat i Alexanders armé."

Montesquieus främsta insats är att ha bidragit till upplysningen, spritt kunskap om maktens språk och fasoner på ett sätt

som inte blivit inaktuell i sin allmänna inriktning.

Han talar om lagarna. Som han är ganska pryd enligt vår hårdade tid skriver han abstrakt om konkreta ting. Det han kallar Brott mot naturen innebär särskilt sexuell avvikelser från normen, det vill säga sådan normen var officiellt sett. Det felaktiga är att man straffar sådana på grund av angivelser från barn, vilket Montesquieu förkastar helt.

Och han kommenterar: "Det är märkligt att hos oss är det trenne brott, magi, kätteri och brott mot naturen, som alla tre straffas med bålet. Och detta trots att man kan bevisa att magi inte existerar, att kätteri är en fråga om subtila distinktioner, tolkningar och begränsningar och att brott mot naturen inte kan beläggas klart".

Straffen låg alltså långt ifrån upplysningstidens filosofiska ideal. Man hade många ljusets fiender att kämpa mot.

Ryktesspridning

En annan varning från Montesquieu gäller ryktesspridning. Judarna jagades ut ur Frankrike under en period därför att de anklagades för att ha förgiftat källorna med hjälp av människor

sjuka i spetälska. En så absurd anklagelse, säger Montesquieu, visar hur stor försiktighet man måste iaktta så fort det handlar om ett bland folket utbrett hat.

Det är möjligt att det mest aktuella i *Om lagarnas anda* rör statsfinanserna och särskilt då statsskulden.

Punkt 1. Om utlåningarna har papper som representerar skuldförbindelser betyder det för nationen att den måste betala räntor varje år i stora summor.

Punkt 2. Den skatt som måste drivas in för att betala alla dessa räntor skadar hantverket och företaget och gör arbetskraften dyrare.

Punkt 3. Man tar ifrån de flitigas inkomster för att ge till dem som inte arbetar, det vill säga man gör det bekvämt för dem som inte arbetar och skapar svårigheter för dem som arbetar.

Och Montesquieu sammanfattar: "Detta är olägenheterna. Några fördelar känner jag inte till."

Man kan alltså inte enligt Montesquieu ha för stora skatteuttag utan att själva förtroendet för Staten minskar och det får aldrig bli så att de som står i skuld till Staten får större förmån än de som har något att fördra av Staten.

SIGBRIT SWAHN

Orientalism – inte bara förtryck

Den brittiske imperiehistorikern John MacKenzie har nyligen gett ut ett arbete med titeln *Orientalism*, vilket är samma titel som den berömda Edward Said använder i sitt omtalade verk. Som man kan förvänta handlar det om polemik, konstaterar Karl Steinick i sin anmälan.

Det händer inte så sällan att intellektuella producenter intressanta arbeten, ibland är de till och med betydelsefulla. I enstaka fall förändrar de tänkandet. Ett verk som hör hemma i den sistnämnda kategorin är Edward Suids *Orientalism* (i original 1978 och i svensk översättning 1993) som på knappt två decennier blivit en modern klassiker, en text som skapat ett "före och efter".

Saklitteratur

John MacKenzie
Orientalism
Manchester U P

Redan innan *Orientalism* publicerades var den palestinska-amerikanska litteraturprofessorn Said en värdenomerad forskare i sitt fack, men efter utgivningen blev han en central tänkare med inflytande långt utanför litteraturhistorien. Hans studie över orientalisterna, det vill säga de vetenskapsmän som

under imperialismens högerperiod studerade Orientens kulturer, blev en av grundstenarna i det akademiska nybygget som brukar benämnas postkoloniala studier.

Före Said var alltså orientalism ett rätt oskyldigt begrepp som syftade på orientalisternas utforskningar av språk, religion, kultur och historia i framför allt Mellanöstern och Indien, eller möjligen på de i huvudsak franska konstnärer som bildade skola genom sina målningar föreställande orientaler och orientalistiska miljöer.

Ord med dovre klang

Efter Said har orientalism blivit ett ord med dovre klang. Det innebär nu en intellektuell variant av imperialism och kolonialism. Orientalisterna skapade en bild av Orienten som tjänade andra syften än de rent vetenskapliga eller estetiska. De skapade Orienten, snarare än att bara beskriva den.

Orientalismen blev med Michel Foucaults begrepp, en diskurs, ett sätt att tala om och representera företeelser, som i sig innebär ett maktutövande, ett bestämmande av hur det går att tala om något.

Som alla verkligt betydande verk har Suids *Orientalism*, liksom hans senaste stora arbete *Kultur och imperialism* (original 1993, svensk översättning 1995) lett till rejäla debatter, lovord och hätsk kritik. Att Suids stil är polemisk och att han är en flitig debattör utanför de akademiska skyddsvallarna har inte verkat avkylande på hans belackare.

När nu den brittiske imperiehistorikern John MacKenzie ger ut ett arbete med samma titel som Suids kan man ana att det handlar om konkurrens i stället för reverens. Och mycket riktigt, även om MacKenzie kostar på sig en radda uppskattande fraser i början så är hans *Orientalism* ingen hyllningsskrift till Said.

Som många tidigare kritiker har påpekat tenderar Said att bunta ihop orientalisterna ungefär på samma sätt som han hävdar att de gjorde med Orienten. Det finns uppenbara risker för "occidentalism", västerlänningarna blir likformiga, ungefär så som österlänningarna blev det under orientalisternas blick. Orientalisterna var inte riktigt så ensartade i sina verksamheter som Said skildrar dem, och över huvud taget var förhållandet till Orienten komplex och heterogent. Om orientalismen var en diskurs var den betydligt mindre begränsad än vad Said och hans efterföljare hävdade.

En del av dem har hävdat just det, men MacKenzie är inte riktigt nöjd över till exempel Gayatri Spivaks och Homi Bhabhas arbeten även om dessa betonat att imperialismen och kolonialismen inte bestod i en enkel relation mellan erövrare och erövrade. Kolonialismens kulturer påverkade kolonialisterna och en viss "hybridisering" kom till stånd även i imperiets kärna, inte bara i dess periferi.

Problemet med de postkoloniala tänkarna i Suids spår är enligt MacKenzie att de sysslar för mycket med

teorikonstruktion och för lite med historiskt basarbete. Det skulle ju kunna bero på att de inte är historiker utan i de flesta fall litteraturhistoriker, men visst, han har nog en liten poäng där ändå, den skotske historikern.

Lustigt nog är hans egen Orientalism inget renodlat historiskt verk utan en kulturhistoria som går igenom orientaliseringens tendenser inom musik, teater, konst, design och arkitektur.

Han lyfter fram en mängd exempel och analyserar deras inbörda i förhållande till den tid de skapades i och relaterar ofta till vad det postkoloniala gardet haft att säga.

Där "saidisterna" sett repression under den estetiska ytan finner MacKenzie respekt och uppskattning. Inte hade artonhundratalets målare som lade ner så stor möda på att avbilda mattor och textilier eller värdrag araber annat än beundran inför sina motiv?

Olust

En del av den olust inför Suids *Orientalism* som MacKenzie känner tycks ligga i hans egen stora uppskattning av de verk som orientalisterna skapade, vilket ibland får honom att tolka både orientalisternas egna arbeten och orientalistkritikernas såväl ensidigt, men med sin djupa kännedom om det brittiska imperiet och imperialismens kulturella såväl som politiska dimension presenterar han en

synnerligen läsvärd pendang till Suids verk, som inte alls behandlar de områden MacKenzie genomströvar.

Palats

Han guidar läsaren runt om i Storbritannien och pekar ut biografier med namn som Alhambra och Granada och med fasader som egyptiska tempel eller moriska palats. Pirer och nöjesetablissement är under förra seklet överlastade med kupoler och orientaliseringens utsmyckningar. Att det skulle vara någon värdering bakom som gör att just dessa byggnader ansågs lämpliga för en orientaliseringens arkitektur tviplar vår guide på. Det finns faktiskt en del andra byggnader med orientalistiska inslag, till exempel Alexander Thompsons kyrka på St Vincent street i författarens hemstad Glasgow.

Kolonialism

Därtill kommer många orientalistiska rum i burgna hem, och förkärleken för mattor och andra bruksföremål från Orienten, något som tyder på en genomgripande orientalisering av smaken under vissa perioder av imperialismen och kolonialismen. Har då John MacKenzie lyckats tvätta bort de saidistiska sorgkarnerna på orientalismen? Knappt, men han har fogat några spännande kapitel om de sköna konsterna till orientalismens historia och det är ju inte så illa det heller.

KARL STEINICK